



ג'וינט ישראל אשלים

יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון



משרד העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים
חוסן חברתי לישראל



תזריך

עבודה עם משפחות וילדים בהשמה חוץ ביתית בפנימייה

שותפות: משפחה - מחלקה לשירותים חברתיים - פנימייה

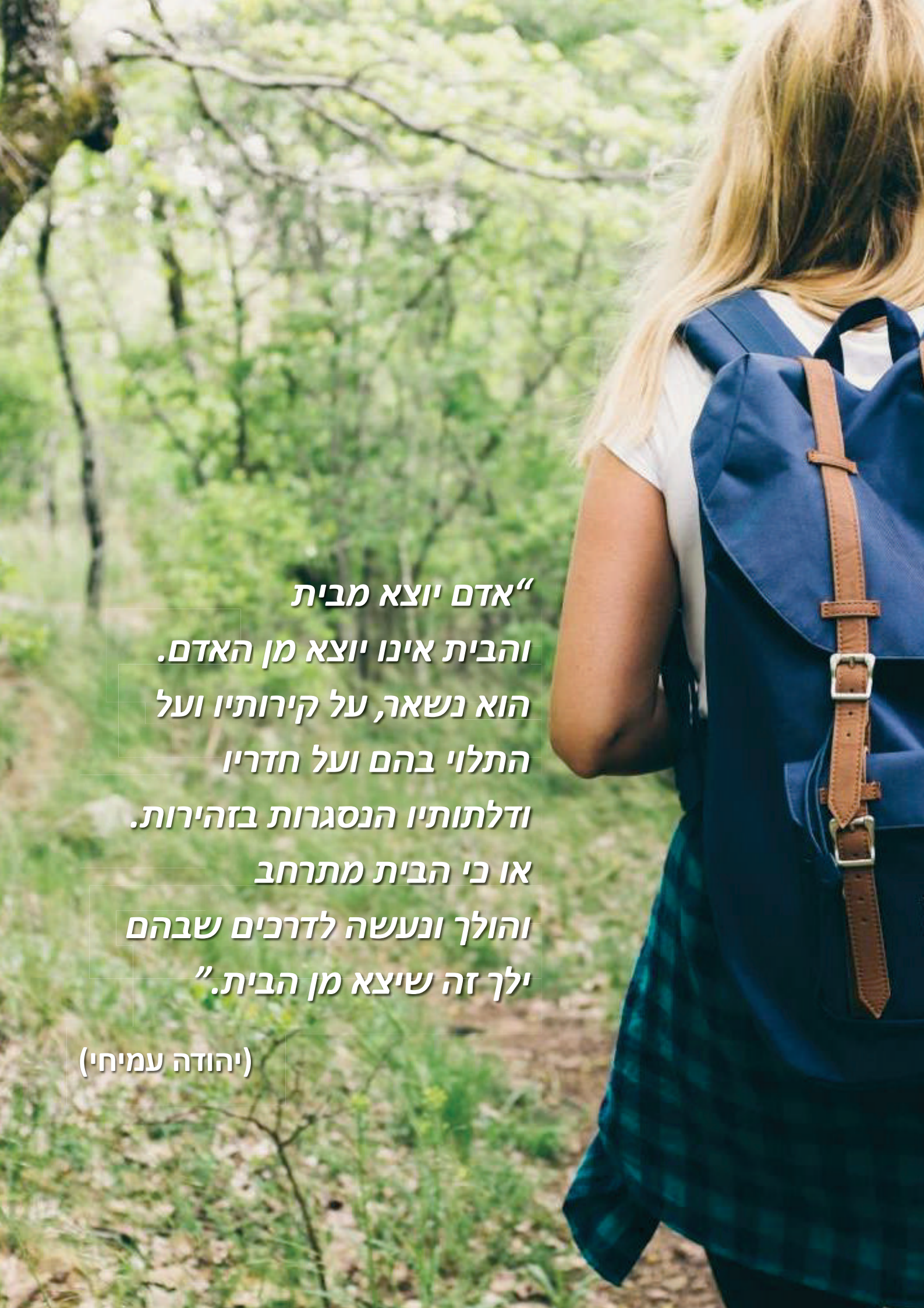
- גרסה ראשונה - יוני 2019 -

כתיבה:

זהבה קציר - יועצת ומנחה למנהלים וצוותים, תחום ילדים ונוער
אסתי מרקוביץ - מפקחת ארצית איתור והגנה ילדים בסיכון, תכניות הורות, שרות ילד ונוער, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
רביטל ברנד - ראש תחום משפחות, "ילדים בסיכוי - המועצה לילד החוסה"

חברי קבוצת הלמידה, רצף משפחה פנימייה קהילה (דצמבר 2017 - פברואר 2018)

זהבה קציר - מנחת קבוצת הלמידה, יועצת ומנחה למנהלים וצוותים, תחום ילדים ונוער
אסתי מרקוביץ - מפקחת ארצית איתור והגנה ילדים בסיכון, תכניות הורות, שרות ילד ונוער, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
רביטל ברנד - ראש תחום משפחות "ילדים בסיכוי - המועצה לילד החוסה"
שרית ויזל - מנהלת תוכניות, תחום משפחה, ג'וינט אשלים
פנינה פקר - עו"ס חברת הועד המנהל "ילדים בסיכוי - המועצה לילד החוסה"
מליסה הארון גופר - מפקחת ארצית – פנימיות שירות ילד ונוער, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אתי טל - ממונה על מסגרות ילד ומשפחה במחוז ת"א והמרכז, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
יעל עמר - מפקחת משפחה וילד בקהילה מחוז ת"א והמרכז, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
שרית צרפתי - עו"ס ארצית לחוק נוער
סלעית שחר-הוכמן - מנהלת תחום איכות פיקוח ובקרה מחוזית לשעבר, מפקחת קהילה מחוזית, מחוז חיפה והצפון, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
סיגל בניאס - ראש צוות מדריכה, מרכזת חוק הנוער המחלקה לשירותים חברתיים עפולה
שרון רועה - עו"ס פרט ומשפחה ואינטק, המחלקה לשירותים חברתיים כפר סבא
יהודית ניזרי - רכזת השמה חוץ ביתית, אגף רווחה, עיריית חיפה
גאדה אשקר דאוד - ראש צוות, המחלקה לשירותים חברתיים מזרח, חיפה
לימור בן חיים - עו"ס, אחראית תחום ילד ונוער, אגף הרווחה פתח תקווה
עדי גרין סדובניק - ראש צוות טיפולי פנימיית רננים
כוכי צדוק - ראש צוות טיפולי פנימיית אחוזת שרה
נתנאל שלם - מנהל פנימיית תלפיות
יאיר דניאל - מנהל פנימיית אמונה עפולה
אפי פישר - רכז פנימיית בית הילד
תמר נתן-אזולאי - רכזת תחום משפחה, "ילדים בסיכוי - המועצה לילד החוסה"
היבה עבד אל רחמן - רכזת תחום משפחה, "ילדים בסיכוי - המועצה לילד החוסה"
עיצוב גרפי: רחלי וייס, "ילדים בסיכוי - המועצה לילד החוסה"



**“אדם יוצא מבית
והבית אינו יוצא מן האדם.
הוא נשאר, על קירותיו ועל
התלוי בהם ועל חדריו
ודלתותיו הנסגרות בזהירות.
או כי הבית מתרחב
והולך ונעשה לדרכים שבהם
ילך זה שיצא מן הבית.”**

(יהודה עמיחי)

תוכן העניינים

5	מבוא
7	תהליך ההשמה על ציר הזמן
7	תרשים
8	ועדת תכנון טיפול והערכה והכנת הילד ומשפחתו לקראת השמה בפנימייה
8	- הכנת הילד ומשפחתו לקראת הוועדה לתכנון טיפול
8	- דגשים לתוכנית הטיפול המתקבלת בוועדה על השמה בפנימייה
9	- בחירת מסגרת הולמת לצרכי הילד והמשפחה
9	- הכנת הילד והמשפחה להוצאה חוץ ביתית
10	פגישת הכרות בפנימייה
10	- הכנת הילד ומשפחתו לקראת פגישת ההכרות בפנימייה
10	- פגישת ההכרות בפנימייה
12	קשר הורים , פנימייה, מחלקה, בתקופת הקליטה
12	- קשר בין עו"ס המחלקה למשפחה בתקופת הקליטה
12	- קשר בין עו"ס המשפחה לעו"ס הפנימייה בתקופת הקליטה
12	- קשר בין עו"ס הפנימייה למשפחה בתקופת הקליטה
13	גיבוש תכנית התערבות טיפולית לילד ולמשפחה
14	הקשר השוטף בין הורי הילד, עו"ס המשפחה במחלקה לשירותים חברתיים וצוות הפנימייה
15	חופשות וחגים
16	סיום שנה
17	התנהלות בזמן משבר
18	עזיבה בלתי מתוכננת של ילדים
20	חזרה מתוכננת של ילדים מהפנימייה לביתם בקהילה
20	- זמן ועיתוי החזרה
21	- הערכות המשפחה המחלקה והפנימייה לקראת החזרה
24	- תקופת הקליטה בחזרה בבית בקהילה



מבוא

תכנית "הורים שותפים בפנימיות" הינה תכנית לחיזוק שותפותם ומעורבותם של הורים בחיי ילדיהם המושמים במסגרת פנימיה. התכנית החלה כתכנית פיילוט עם מספר פנימיות של משרד הרווחה ונמצאת כיום בתהליך הטמעה בקרב כלל הפנימיות בארץ. כחלק מתהליך זה מתחייב חיבור מיטבי בין הקהילה -המחלקות לשירותים חברתיים עם הפנימיות סביב העבודה המשותפת של כל הגורמים עם הילד והמשפחה.

המסמך שלפנינו הינו מודל לעבודה משותפת: משפחה-מחלקה לשירותים חברתיים -פנימיה, למען הילדים המתחנכים והמטופלים בפנימיות ומשפחותיהם.

המודל נבנה על בסיס שני תהליכים שהתקיימו: האחד, ועדת הפנימיות שדנה במספר נושאים וביניהם הרצף הטיפולי קהילה-פנימיה. השני, קבוצת למידה במסגרת תכנית "הורים שותפים", בהובלת הגב' זהבה קציר, שגיבשה הצעה לנהלי עבודה ופרקטיקה, בנושא העבודה המשותפת והקשר בין המשפחה, הקהילה והפנימיה בעת השמה חוץ ביתית של ילדים בפנימיה.

המודל הינו תדריך לאנשי המקצוע הכולל התייחסות לכל שלבי ההשמה והשהות של הילד בפנימיה ולפעולות הנדרשות בכל אחד מהשלבים, החל מהדיון בוועדת תכנון טיפול בה התקבלה ההחלטה על השמה חוץ ביתית ועד לשלב החזרה הביתה, תוך הגדרת חלוקת העבודה בין הגורמים.

תדריך זה הינו השלמה לתדריך "הורים שותפים" שנכתב על בסיס העבודה בפנימיות פרה-פיילוט (2017) ומתמקד בעבודה המשותפת עם משפחותיהם של הילדים במסגרת הפנימיות.

התפיסה המקצועית

מדיניות משרד הרווחה בנושא הוצאת ילדים מהבית לסידור חוץ ביתי כפי שמשקפת בתע"ס 8.17 קובעת כי "גדילתו של ילד בחיק משפחתו הטבעית, מבטיחה את התפתחותו התקינה ולכן נעשה כל מאמץ לפתח כלים ושירותים בקהילה כדי לבוא לעזרת המשפחה בגידול ילדיה. עם זאת, ישנם ילדים ובני נוער אשר על אף הניסיונות לטפל בהם ובמשפחתם, השמתם במסגרת חוץ-ביתית הינה חלופה הכרחית להתפתחותם התקינה ולעיתים אף להגנה על שלומם. לילדים אלה הטיפול החוץ ביתי נועד להבטיח מסגרת ההולמת את צורכיהם ואת התפתחותם, כדי לחנכם לחיי מבוגר עצמאי.

הילד, הנמצא בטיפול בפנימיה, מוסיף להיות חלק ממשפחתו ולהשתייך לה ויש לעשות הכול כדי להבטיח את התנאים לשמירת הקשר ביניהם, מה שיחזק התפתחות תקינה של זהותו ואף יקדם את אפשרות חזרתו הביתה, כשיבשילו התנאים לכך.

המודל שלפנינו מציע שתי גישות מקצועיות הכרוכות זו בזו, אשר עשויות לקדם מדיניות זו:

- א. המשפחה במרכז (Family Centered)
- ב. שותפות בין ארגונים עם משפחות ולמען

א. המשפחה במרכז (family centered)

ההתערבות בהקשר המשפחתי נתפסת כחשובה להשגת תוצאות ברמת הפרט, המשפחה והחברה כולה בהתאם לתפיסות עולם מקצועיות וערכיות. ברחבי העולם מתחזקות בשנים האחרונות קריאות, הן מקרב גורמים קובעי מדיניות והן מקרב גורמים פרופסיונאליים, להתמקד במשפחות (ארזי, שר, ויסמן 2016)

עבודה ממוקדת משפחה, כפי שהיא מוצגת ע"י המרכז הלאומי לרווחת הילד בארצות הברית (פאס, כהן-נבות 2012), כוללת מספר עקרונות:

- המשפחה כיחידה מהווה את מוקד ההתערבות של שירותי הרווחה.
- המשפחה מעורבת ושותפה מלאה בקביעת תכנית הטיפול, ביצועה והערכתה.
- דגש על זיהוי כוחות המשפחה וחיזוקם.
- העצמת המשפחה.
- חיבור המשפחה למערכות תמיכה ושירותים מקיפים בקהילה.

ב. שותפות בין ארגונים עם משפחות ולמען

הניסיון המקצועי המצטבר מצביע כי עבודה בשותפות: משפחה-מחלקה לשירותים חברתיים - פנימייה, מגבירה את סיכויי ההצלחה בהשמה בפנימייה, את התקדמות הילד במסגרת ואת סיכוייו לחזור לבית ולקהילה.

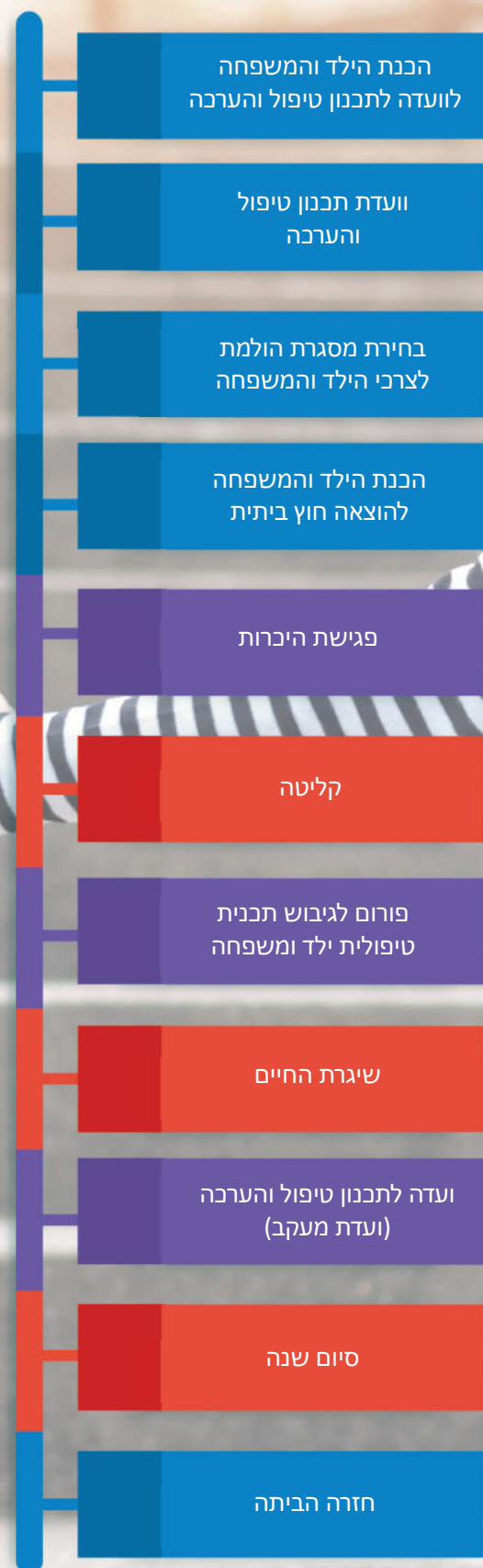
השותפות מעגנת בתוכה ראייה הוליסטית של צרכי המשפחה והילד, מתוך מגמה ליצור שינויים בו זמנית במצבו ובתפקודו של הילד ובתפקוד ההורים והמשפחה. בתוך כך תכנית הטיפול צריכה לתת מענה:

- א. לצרכים הספציפיים של הילד.
- ב. לחיזוק הקשר משפחה-ילד ולמעורבות ההורים בחיי הילד.
- ג. לשיקום המשפחה.

שותפות בין ארגונים עם ולמען לקוחות מצביעה על תפיסת עולם, המחפשת באופן אקטיבי כל דרך אפשרית לסייע ללקוח, לצד שיפור באיכות השירות ללקוחות ויעילותו (Hendrickson & Omer, 1995).

תדריך זה הינו תשתית לכניסת תכנית הורים במחלקות לשירותים חברתיים. הלמידה שתתקיים במסגרת תהליך הפיילוט תסייע בדיוק "מודל הורים שותפים" ובפיתוח מדיניות ברורה לכל תהליך השותפות בין המשפחה, הקהילה והפנימייה בעת השמה של ילדים במסגרת פנימיות.

תהליך ההשמה על ציר הזמן



■ מחלקה לשירותים חברתיים
■ פנימייה
■ מחלקה לשירותים חברתיים ופנימייה

וועדת תכנון טיפול והערכה והכנת הילד ומשפחתו לקראת השמה בפנימייה

וועדת תכנון טיפול והערכה מגבשת תכנית טיפול עבור ילדים ובני נוער בסיכון. לוועדה סמכות להמליץ על שילוב ילד במסגרת חוץ ביתית לאחר שנשקלו חלופות בקהילה ונמצא כי לא ניתן להשאיר את הילד בחיק המשפחה. בהוראת תע"ס 8.9 ועדות תכנון טיפול והערכה (תטו"ה), ישנם נהלים הנוגעים לקבלת המלצה על השמה חוץ ביתית של ילדים. (19.6, 20.3, 22 סעיף ו')

הכנת הילד ומשפחתו לקראת הוועדה

ההורים והילדים (בהתאם לגילם ויכולתם) שותפים מלאים ומרכזיים בכל תהליך הוועדה. הסיבות שבגינם התקבלה החלטה על קיום ועדה מובאות בפניהם בשקיפות. (מפורט בתדריך יישום שיתוף ילדים בוועדות תכנון, טיפול והערכה) במקרים בהם צפוי כי במסגרת הוועדה לתכנון טיפול והערכה תישקל האפשרות להשמה בפנימייה של הילד, חשוב כי עו"ס המשפחה יבחן אפשרות זו במסגרת מפגשי ההכנה של ההורים ושל הילד לוועדה ויאפשר את התייחסותם ושמיעת עמדתם. יש להימנע ממצב בו המשפחה שומעת לראשונה על האופציה במסגרת הוועדה. לדבר חשיבות רבה לעבודה בשותפות ובשקיפות מלאה ויצירת אמון בין המשפחה לעו"ס.

דגשים לתכנית הטיפול הנקבעת בוועדה בעת המלצה על השמה בפנימייה:

כאמור, סעיף 19.6 בתע"ס 8.9 מתייחס להמלצות הוועדה הנוגעות לתכנית הטיפול לילד בפנימייה.

המלצת הוועדה תכלולנה התייחסות לתחומים הבאים:

- התנאים אשר בהתקיימם תישקל חזרתם של הילדים לבית הוריהם.
- המלצות למענים נדרשים עבור הילד ושירותים מיוחדים (כמו: מענים רפואיים, פסיכולוגים, חינוכיים וכו')
- מועד דיון המעקב - אחת לשנה לפחות.
- יעדי ההשמה החוץ ביתית, לרבות התייחסות לאפשרות חזרת הילדים לבית הוריהם או לחלופין למשפחה מיטיבה קבועה.
- הסיוע שיינתן למשפחה בקהילה, אחריות ההורים וחלקם במימוש התוכנית.
- אופי הקשר בין הילדים ומשפחתם בעת ההשמה, כולל הקשר בין אחים במקרה שבו האחים מסודרים בהשמה חוץ ביתית בנפרד.



הסכמה להשמה חוץ ביתית

סעיף 20.3 בתע"ס 8.9 מגדיר כי במצב בו יש הסכמת הורה לשילוב הילדים בהשמה חוץ ביתית, או בקשה של הורים שילדם יסודר בהשמה חוץ ביתית, יש לוודא שהוסברו להורים גם הדברים הבאים:

1. האפשרויות העומדות בפניו לגדל את הילדים בעצמו, לרבות באמצעות קבלת עזרה וסיוע כמקובל בשירותי הרווחה.
2. חשיבות הגדילה של הילדים בבית קבוע.
3. משמעות ההשמה החוץ ביתית, בדגש על ההשפעות הרגשיות האפשריות על הילדים, הוריהם ואחיהם.
4. השלבים בתהליך ההשמה ובשילוב במסגרת החוץ ביתית.
5. משמעות החובות הנדרשות מההורים לפני ההשמה ובעת שהילדים נמצאים מחוץ לבית, ובכלל זה חובות וזכויות ההורים ביחס לקשר עם הילדים במסגרת.
6. המענים הטיפוליים שיינתנו לילדים עם הוצאתם מהבית ושילובם בהשמה החוץ ביתית.
7. המענים הטיפוליים שיינתנו להורים בראייה של שיקום המשפחה, על מנת לקדם אפשרות החזרת הילדים. או לפחות על מנת ליצור תנאים משפחתיים שיאפשרו לילד שהות משמעותית בבית בזמן חופשות מהפנימייה.
8. הנסיבות שבהן ניתן לחזור מההסכמה או לבטלה.

בחירת מסגרת הולמת לצרכי הילד והמשפחה

במציאת פנימייה מתאימה ילקחו בחשבון הנתונים הבאים:

- פרופיל הילד וצרכיו.
- רצונם של הילד וההורים תוך התייחסות גם לזרם החינוכי של המסגרת.
- קרבה גיאוגרפית למקום מגורי הילד (אלא אם יש סיבה להרחקת הילד מאזור מגוריו).
- נגישות הפנימייה להורים.
- במידה ומספר אחים יוצאים לפנימייה, להשאירם יחד (באם זו ההמלצה המיטבית עבורם).

הכנת הילד והמשפחה לקראת ההשמה בפנימייה

עו"ס המשפחה אחראי להכנת הילד ומשפחתו לקראת השמה בפנימייה. מומלץ כי יתקיימו מספר מפגשים עם המשפחה, בהרכבים שונים (כל המשפחה יחד, הורים וילד בנפרד). במפגשים אלו יושמו הדגשים הבאים:

- עיבוד הרגשות, החששות והציפיות לקראת ההשמה בפנימייה.
- מסר של תקווה הן ביחס להזדמנויות שיפתחו עבור הילד במסגרת והן ביחס לשאיפה להחזרת הילד הביתה (מה שיחייב המשך תהליך שיקומי).
- מסר ברור ביחס לחשיבות שמירת קשר עם הילד, מעורבות בחייו בזמן שהותו בפנימייה ולקידום אחריות לחייו.
- תגובת תכנית ברורה למעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה כחלק מתכנית הטיפול הכוללת לילד בפנימייה.
- במידת האפשר, ההורים ישתלבו בקבוצת הורים לקראת השמת ילדיהם בפנימייה.
- קיום תהליך מסודר לפרידת הילד ממסגרת ביה"ס בקהילה שיגובש עם צוות ביה"ס ודמויות משמעותיות לילד – מטפל רגשי, יועצת, קרוב משפחה. (מסיבה, אלבום תמונות, פרידה מאנשי הצוות)
- מתן אפשרות בחירה- ביקור ההורים והילד (תלוי בגילו) בכמה מסגרות השמה ומפגש עם הצוות.

פגישת הכרות בפנימייה

הכנת הילד והמשפחה לקראת פגישת ההכרות בפנימייה

באחריות עו"ס המשפחה בקהילה, להכין את הילד ומשפחתו לקראת פגישת ההכרות בפנימייה.

המלצות:

- ההורים והילד יזמנו למפגש הכנה לקראת פגישת ההכרות בפנימייה.
- ההורה יקבל "תיק הורים" שישמש אותו לאורך התהליך, הוא יתבקש להביא אותו עמו גם פגישת ההכרות.
- יינתן להורים מידע מפורט על הפנימייה.
- הכנה מיוחדת לפגישת ההכרות: מה יהיה? מי יהיה נוכח? מה ישאלו אותי? וכו'.
- העו"ס יכתוב יחד עם ההורה דף עם שאלות אותן רוצה ההורה להציג בפני נציגי הפנימייה בפגישת ההכרות.
- הדף יתוויק בתיק ההורים.
- יינתן להורה מידע לגבי מיקום הפנימייה ודרכי ההגעה.

פגישת ההכרות

טרם השתלבותו של הילד בפנימייה מתקיים מפגש הכרות עם הילד ומשפחתו בפנימייה ובמסגרתו תתקבל החלטה על קבלתו של הילד. למפגש מתלווה להורים עו"ס המשפחה. למפגש זה השפעה רבה על המשך הקשר של ההורה עם צוות הפנימייה ולבניית היסודות לשותפות, הורים, פנימייה, קהילה. התפיסה שצריכה להוביל את הצוות בפגישה זו הינה שההורה רוצה את טובת ילדו והיכרותו עם הילד היא הטובה ביותר וכי הוא בבחינת המומחה לילד.

חוויית עזיבת הילד את הבית לפנימייה הינה חוויה מורכבת עבור הילד והוריו ומלווה בחששות רבים ולפעמים אף בתחושות אשם, כישלון וכעס. לכן, בפגישת ההכרות עם ההורה והילד יש לתת ביטוי גם לתחושותיו של ההורה ולנסות להקל עליו ככל האפשר. יש לנסות לגייס אותו ולעזור לו להבין שסמכותו ההורית אינה מתערערת והוא מוסיף להיות הדמות המשמעותית ביותר עבור ילדו.



דגשים להתייחסות בפגישת ההכרות:

- מילוי דו"ח הורים ע"י ההורה בסיוע עו"ס הפנימייה - בדו"ח זה ההורה נותן מידע משמעותי על הילד ומקבל מהעו"ס מסר ברור שהוא המומחה לילד והאינפורמציה שהוא מביא חשובה ביותר.
- תאום ציפיות בין המשפחה, הפנימייה והמחלקה לשירותים חברתיים.
- הדגשת מחויבות ההורים למעורבות, שמירה על קשר וביקורים במסגרת.
- התייחסות לתקופת הסתגלות העלולה להיות קשה עבור הילד והוריו וכי הפנימייה והמחלקה לשירותים חברתיים עומדים לרשותם בהתמודדות זו.
- שיח על השותפות - הדגשת העבודה המשותפת לטובת קידומו של הילד.
- ליווי ורגישות תרבותית - במשפחות עולות רצוי להיעזר במידת הצורך במגשרים או עובדים שכונתיים שילוו את המשפחה להיכרות. כמו כן, שילוב דמות מהפנימייה שמייצגת את תרבות המשפחה. (ניתן לשלב את תכנית המגשרים המיועדת ליצירת קשר הורה-ילד-צוות פנימייה במשפחות עולים).
- התייחסות לרגשותיו ולמחשבותיו של ההורה והצגת המענים שיש בפנימייה עבור הורים.
- משפחות המתנגדות להשמה חוץ ביתית זקוקות לאמפטיה ולהבנת המקורות להתנגדותם. יש לקיים שיחה מקדימה בין עו"ס המשפחה לבין עו"ס הפנימייה להכנת המפגש במטרה להפחית מתח וחיכוך. כמו כן, חשוב לשלב דמויות בלתי פורמאליות מהפנימייה (אם בית, מדריך/מדריכה) אשר הקשר עימן יכול להפחית את רמת המתח.





קשר הורים, פנימייה, מחלקה בתקופת הקליטה

תקופת הקליטה

תקופת הקליטה נפרסת על פני שלושה חודשים מיום קליטת הילד בפנימייה ומוקדשת להכרות הדדית, בניית אמון ולהסתגלות.

קטיעת רצף החיים של המשפחה ושל הילד עם קליטתו של הילד בפנימייה היא מקור פוטנציאלי למשבר. על כן נדרש בתקופה זו קשר אינטנסיבי עם המשפחה ובין עו"ס המשפחה לבין עו"ס הפנימייה. הניסיון המקצועי מראה כי לעו"ס המשפחה תפקיד מכריע בדאגה לתחושת הביטחון והכלה של המשפחה. ככול שעו"ס המשפחה ממשיך להיות גורם מלווה ונתפס כמשמעותי עבורה, נכונה הצלחה רבה יותר בהסתגלות הילד לפנימייה ובהסתגלות ההורים להוצאתו למסגרת החוץ ביתית.

קשר בין עו"ס המשפחה למשפחה בתקופת הקליטה

- במהלך השבוע ראשון - עו"ס המשפחה יתקשר למשפחה להבעת התעניינות ולבחינת הצורך בסיוע.
- בהמשך התקופה, אחת לשבועיים - עו"ס המשפחה יתקשר למשפחה להבעת התעניינות ובחינת צורך בסיוע והתערבות נוספים.
- מפגשים סדירים עם המשפחה לעיבוד יציאת הילד מהבית והתארגנות המשפחה לשינוי.
- לקראת סיום התקופה - פגישת הכנה עם המשפחה לקראת השתתפות העו"ס בפורום גיבוש תוכנית הטיפול בפנימייה.

קשר בין עו"ס הפנימייה להורים בתקופת הקליטה

קשר טלפוני רציף בין ההורים לאנשי הצוות הינו האמצעי המשמעותי ביותר לשמירה על מעורבות ההורים בחיי ילדם בפנימייה. הבניית קשר זה בתקופת הקליטה משמעותית לתמיכה בהורה.

קשר בין עו"ס המשפחה לעו"ס הפנימייה בתקופת הקליטה

- שבוע ראשון - עו"ס הפנימייה יתקשר לעו"ס המחלקה לשיתוף וסיכום שבוע הקליטה.
- אחת לשבועיים - לאורך שלוש החודשים הראשונים - שיחה טלפונית מעו"ס הפנימייה לעו"ס המחלקה לשם שיתוף והעברת מידע הדדי.
- בתום החודש הראשון - עו"ס הפנימייה יעביר במייל את סיכומו בכל הנוגע להסתגלות הראשונית של הילד והמשפחה.
- מומלץ שעו"ס המשפחה ועו"ס הפנימייה יתאמו יחד עם ההורים מפגש בסיום תקופה זו.

גיבוש תכנית התערבות טיפולית לילד ולמשפחה

בתום שלושה חודשים מיום קליטת הילד, יתכנס בפנימייה פורום הכולל את צוות הפנימייה, הורי הילד, עו"ס המשפחה מהמחלקה לש"ח והילד עצמו (בהתאם לנכונותו ויכולתו), לשם גיבוש תכנית הוליסטית מערכתית לילד ולמשפחה שתקדם שינוי משמעותי הן במצב הילד והן בתפקוד המשפחה.

להלן מטרות הפורום:

1. לבנות את התכנית החינוכית-טיפולית של הילד במסגרת הפנימייה.
2. לבנות תכנית לחיזוק הקשר בין הילד לבין משפחתו, לשיפורו ולשימורו.
3. הצגת תכנית ההתערבות הטיפולית במשפחה

שלבי ההכנה לקראת התכנסות הפורום:

על כל אחד מהשותפים לקיים תהליכי הכנה (שיעורי בית) לקראת הפגישה:

- הפנימייה ממלאת את טפסי הרף* ומקיימת דיון של הצוות על תפקוד הילד, היבטים חינוכיים וטיפוליים וקשר הורה ילד (בהתאם לנהלי הפנימיות).
- עו"ס המשפחה מעריך את הסתגלות המשפחה לשינוי ואת כוחותיה לעבור תהליך טיפולי לאחר השמת הילד בפנימייה. העו"ס מסתמך גם על הערכה שנעשה בוועדת תכנון טיפול והערכה.
- המחלקה מתווה תכנית התערבות טיפולית במשפחה בשותפות עם ההורים. (למשל: טיפול רגשי, שיקום תעסוקתי, גמילה מסמים אלכוהול, מיצוי זכויות, ליווי ומעקב, בריאות הנפש, זוגיות וכדו').
- הפנימייה מתאמת את מועד המפגש עם המחלקה לש"ח ועם ההורים ומזמנת את כל המשתתפים הרצויים.

תכני המפגש:

- ההורים מציגים את התרשמותם מהסתגלות הילד לפנימייה ומספרים על ההסתגלות שלהם-עצמם לשינוי, על קשריהם עם הילד והצוות במהלך התקופה ועל קשריהם עם המחלקה לשירותים חברתיים. אם הילד משתתף יישמע גם קולו בענין תחושותיו והסתכלותו על התקופה.
- עו"ס המשפחה מציג את התרשמותו מהמצב הנוכחי של המשפחה על רקע השמת הילד בפנימייה, על הסתגלות כל המעורבים לשינוי ועל התארגנות המשפחתית לאחר שילוב הילד בפנימייה.
- הפנימייה מציגה את רשמיה ממצבו של הילד ואת הערכותיה בנוגע לכוחותיו ולקשייו בהתחשב בהיבטים השונים של חייו בפנימייה: ההיבט הרגשי- נפשי, ההיבט החברתי, ההיבט ההתנהגותי, ההיבט הלימודי - חינוכי, ההיבט הבריאותי - פיזי, קשריו של הילד עם הצוות (ועם מבוגרים בכלל), בהיבט קשר משפחה-ילד והיבט קשר משפחה-צוות.
- ההורים מציגים את ציפיותיהם מהמסגרת בכל הנוגע לטיפול ולסיוע שילדם זקוק להם.
- פנימייה מציעה את התכנית האישית, טיפולית חינוכית שבנתה עבור הילד, לרבות המשאבים העומדים לרשותה במתן מענים לצרכים הספציפיים של הילד וכן מגדירה יעדים לפיתוח כוחות הילד. כמו כן, הפנימייה מציגה את משאביה לעבודה עם הורים; הדרכת הורים, טיפול דיאדי, קבוצות הורים ילדים וכדו'.
- בדיון יש לשים זרקור על היבט הקשר משפחה - ילד (או דמויות משמעותיות אחרות בחייו), ולהציב יעדים ומטרות בתחום זה. בין השאר יש לדון ביצירת רציפות ביקורים וטלפונים, ובנושא החופשות מהפנימייה.
- עו"ס המשפחה מציג תכנית התערבות טיפולית במשפחה שנבנתה בשיתוף עמה. כאשר המשפחה אינה נכונה או אינה יכולה להיכנס לתהליכי טיפול, ממשיך העו"ס ללוותה, לתמוך בה ולעקוב אחר התקדמותה כדי לשמר את הקשר הורה - ילד או לבנות לילדים חסרי עוגן משפחתי, מערכת תומכת חלופית.

הקשר השוטף בין הורי הילד, עו"ס המשפחה וצוות הפנימייה

לאורך כל תקופת שהות הילד במסגרת חשוב מאוד לקיים קשר שוטף בין גורמי הטיפול מהפנימייה ומהמחלקה עם המשפחה ובין גורמי הטיפול בינם לבין עצמם. הצלחת הסידור במסגרת תלויה רבות בכך. זו הדרך להעברת מידע ועדכונים הדדיים, להתייעצויות, לקבלת החלטות, לזיהוי מוקדם של מצבים העלולים להתפתח למשבר.

קשר בין עו"ס המשפחה לבין המשפחה:

ישנה חשיבות לליווי המשפחה לאורך כל תהליך השהייה של הילד במסגרת. במקרים בהם מעורב עו"ס חוק הנוער בטיפול במשפחה, יתקיים תאום מלא בין עו"ס המשפחה לבינו בכל הקשור להשמת הילד במסגרת ולטיפול במשפחה. יש עדיפות לקיום תוכנית שיקום במשפחה או לכל הפחות תמיכה וליווי שיכללו בין השאר את הגורמים שלהלן:

- קשר עם המשפחה בהתאם לתכנית הטיפול שנקבעה בועדת תכנון טיפול או אחריה.
- קשר טלפוני בין עו"ס המשפחה עם המשפחה אחת לחודש.
- פגישה של עו"ס המשפחה עם המשפחה לקראת וועדת תכנון טיפול והערכה (ועדת מעקב)
- פגישה של עו"ס המשפחה עם הילד פעמיים בשנה בזמן שהותו בבית.
- עידוד עו"ס המשפחה את מעורבות ההורים בחיי הילד בפנימייה ואת שמירת קשרם הרציף עם הילד.

קשר בין עו"ס המשפחה לעו"ס פנימייה:

- עו"ס המשפחה יבקר את הילד בפנימייה לפחות אחת לשנה.
- עליו לקיים שיחת טלפון לעדכון עו"ס הפנימייה, לפחות אחת לחודש לאורך כל השנה.
- עו"ס הפנימייה יעדכן את עו"ס המשפחה באירועים משמעותיים ובכלל זה הצלחות ואירועים חריגים.
- עו"ס המשפחה יעדכן את עו"ס הפנימייה באירועים משמעותיים בחיי המשפחה.
- לקראת התכנסות וועדת מעקב במסגרת ועדת תכנון טיפול והערכה - באחריות עו"ס המחלקה להוציא הזמנה רשמית לגורמים מהפנימייה הרצויים להשתתף בה.

קשר בין צוות הפנימייה להורי הילד:

צוות הפנימייה יעמוד בקשר שוטף עם משפחת הילד ויפעל לחיזוק מעורבות ההורים בחיי ילדם. פירוט דרכי התקשורת בין צוות הפנימייה והתחומים בהם יש לדאוג למעורבות ההורים - קיים בחוברת "הורים שותפים" לצוות הפנימייה ובנוהל המתייחס לקשר בין הפנימייה עם המשפחה. לעו"ס המשפחה יש תפקיד חשוב בגיוס ההורים ובעמידתם בדרישות לקשר עם הילד והצוות בפנימייה.

חופשות וחגים

החופשה בבית מספקת הזדמנות לחיזוק התא המשפחתי וליצירת חוויות חיוביות בקשר המשפחתי. על אנשי המקצוע לעודד את הילד לצאת לחופשות בביתו ואת המשפחה לקבלו. עם זאת בזמן החופשה עלולים לעלות גם קשיים ועל כן חשוב להכין את הילד והוריו לקראתה, תוך מתן כלים להתמודדות ואפשרויות לחוות חופשה מיטבית בבית.

בחופשה בבית יש חפיפה בין אחריות ההורים, עו"ס המשפחה והפנימייה. כל הצדדים צריכים להיערך לקראתה וליצור רשתות ביטחון כדי למנוע משברים. במצבים שבהם מעורב עו"ס לחוק הנוער או קיים צו בית משפט, נושא החופשות יתואם תמיד עם עו"ס חוק הנוער. התאום עם עו"ס חוק הנוער נתון לאחריות עו"ס המשפחה.

המלצות להתארגנות המחלקה לשירותים חברתיים לקראת החופשה:

- על עו"ס המשפחה לבדוק אם מתקיימים תנאים בסיסיים עבור הילד בעת חופשה. במצבים של מחסור קיומי עליו למצוא פתרונות מתאימים בקהילה.
- בעת חופשה ארוכה נדרש עו"ס המשפחה לקיים ביקור בית.
- שילוב ילדי הפנימיות במענים הקיימים בעיר בחופשת הקיץ - המחלקה תבדוק אילו מענים קיימים בעיר והיכן אפשר לשלב את ילדי הפנימיות (לדוגמה, קייטנת מוגנות קיץ מטעם משרד הרווחה בחודש אוגוסט).
- מתן מידע למשפחות על פעילויות הקיימות בעיר בחופשת הקיץ - בכל עיר קיימות פעילויות ילדים ונוער בחופשות הקיץ. ילדים מהפנימיות מנותקים פעמים רבות מהמתרחש בעיר ולכן כדאי לתת להם את המידע.
- תעסוקה לנוער - עזרה במציאת עבודה בזמן החופשה.
- במידת האפשר, הקצאת משאבים לילדי הפנימיות ובני משפחותיהם לפעילויות בזמן החופשה.

אחריות הפנימייה בזמן חופשות:

- על איש קשר מהפנימייה להיות זמין אל הילד ומשפחתו בזמן החופשה.
 - על אחד מאנשי הצוות בפנימייה ליצור קשר עם החניך והוריו בעת חופשות ארוכות.
 - על עו"ס הפנימייה ואחד המדריכים לקיים ביקורי בית בעת חופשה. (ר' נוהל פנימיות).
 - אם ילד אינו חוזר לפנימייה לאחר חופשה, נדרש מעו"ס הפנימייה לדווח על כך לעו"ס המשפחה.
- כשמדובר בילד השוהה בפנימייה בצו בית משפט, באחריות המחלקה לשירותים חברתיים לערב את עו"ס חוק הנוער אשר יפעל בהתאם לנהלים המקובלים.

סיום שנה

סיום השנה הוא נקודת ציון משמעותית בחיי הילד בפנימייה. תקופה זו מאופיינת באווירת סיכום וכרוכה בפרידות מדמויות שונות בחיי הפנימייה. יש להתייחס למשמעויות עבור הילד של עזיבת חלק מהצוות, עזיבת חלק מחבריו ולשינויים אפשריים במבנה הקבוצות. המחלקה לש"ח נערכת לקיום ועדת תכנון טיפול והערכה (ועדת מעקב) לצורך מעקב אחר התקדמות התכנית הטיפולית לילד ומשפחתו.

ועדה לתכנון טיפול והערכה (ועדת מעקב)

וועדה זו מתכנסת במחלקה לשירותים חברתיים אחת לשנה (על פי רוב בסביבות החודשים אפריל - יוני). הוועדה בוחנת את התקדמות הילד ומשפחתו במסגרת החוץ ביתית, ואת התקדמות המשפחה בתהליך ההתערבות הטיפולית במחלקה. כמו כן היא בוחנת גם את שאלת המשך הסידור החוץ ביתי. על כל אחד מהשותפים להתכונן לקראת וועדת המעקב.

- על עו"ס המשפחה לשלוח הזמנה רשמית להורים ולפנימייה.
- עו"ס המשפחה ייפגש עם המשפחה להערכת הקשר שקיימה עם הילד ועם הצוות בשנה שחלפה, ולבחינת עמדתם בנוגע להשגת היעדים במסגרת ההשמה החוץ-ביתית ובנוגע להמשך הסידור.
- עו"ס המשפחה יפגוש את הילד לפני התכנסות הוועדה, להתרשמות משביעות רצונו מהמסגרת ומציפיותיו להמשך.
- עו"ס הפנימייה יאסוף מידע מכל המערכות בפנימייה על תפקוד הילד והתקדמותו (הרגשית, החברתית, הלימודית, הפיזית וכן הלאה).
- עו"ס הפנימייה יבחן את הקשר הורה-ילד ואת מעורבות ההורים.
- עו"ס הפנימייה יכין את הילדים ובני הנוער לקראת הוועדה אם ישתתפו בה (ההחלטה תוכרע בהתאם לגילם ולהתפתחותם). במקרים שבהם הילדים ובני הנוער לא ישתתפו בוועדה יקיים עימם עו"ס הפנימייה שיחה מקדימה כדי להתרשם ממחשבותיהם, מעמדותיהם ומרגשותיהם, והוא שישמיע את קולם בוועדה.
- נציג הפנימייה המשתתף בוועדת המעקב יקבל מעו"ס המשפחה את תיעוד תוכנית הטיפול שנקבעה בוועדה, ובעיקר את החלקים הרלוונטיים להמשך עבודת הפנימייה.



התנהלות בזמן משבר

משברים שמקורם בקליטה

יש סוגים שונים של משברים, חלקם התפתחותיים נורמטיביים וחלקם כרוכים בנסיבות ספציפיות של המשפחה והילד. עבודה בשותפות ההורים, עו"ס המשפחה והפנימייה תורמת ליכולת להכיל משברים המתרחשים בבית או בפנימייה.

להלן סוגי המשברים, על פי השלבים בחיי הילד בפנימייה:

- ביום הקליטה, אי הגעת הילד – הפנימייה תעדכן את המחלקה לשירותים חברתיים, עו"ס המשפחה יבדוק את המצב בבית ובמידת הצורך יגיע למשפחה ויסייע בהתארגנות לקראת יציאת הילד למסגרת.
- התנגדות הילד לפרידה מהמשפחה – ההתמודדות עם התנגדות מסוג זה נתונה לאחריות הפנימייה, ביכולתה להיעזר בכוחות הטיפוליים והחינוכיים. עו"ס המשפחה יעבוד עם ההורים כדי לסייע לילד בקשיי הפרידה.
- בשבועיים הראשונים: דומיננטיות של עו"ס המשפחה בטיפול במשברים בקהילה ובכל הכרוך ביציאת הילד להשמה במסגרת ושיתוף הפנימייה במצב.
- התנגדות המשפחה להחזרת ילד מחופשה – ההתמודדות עם התנגדות מסוג זה נתונה לאחריות עו"ס המשפחה ו/או עו"ס לחוק נוער. ראוי לגייס גם אנשי מקצוע שונים שיכולים להשפיע על ההורים והילד.
- יציאה ראשונה לחופשה – נקודת זמן רגישה, הדורשת מעורבות של עו"ס המשפחה בהתעורר קשיים.

משברים שמקורם בשגרת החיים

- במשברים המתרחשים בחיי הילד בפנימייה נדרשת הפנימייה לערב את ההורים ואת המחלקה לשירותים חברתיים.
- במשברים שמקורם במשפחה, הרלוונטיים לטיפול בילד, נדרשת המחלקה לשירותים חברתיים לעדכן את הפנימייה.
- במקרים של תלונות נגד הפנימייה: כאשר יש חובת דיווח - יוביל את התהליך עו"ס לחוק נוער. כאשר אין חובת דיווח - יהיה עו"ס המשפחה דומיננטי בתהליכי גישור ותיווך.
- בהתקיים משבר שמקורו בחיי הילד בפנימייה - תזמן הפנימייה את המחלקה לשירותים חברתיים ואת ההורים לפגישה כדי לפעול לסיום המשבר.
- ילד עם צו בית משפט – חובת דיווח למשטרה, להורים, למחלקה לשירותים חברתיים – עו"ס חוק נוער ועו"ס משפחה. במצבים ללא צו – דיווח להורים ולעו"ס המשפחה. במידה וישנו חשש לשלום הילד – דיווח גם למשטרה.
- הפנימייה פתוחה 365 יום בשנה, ועליה להיות זמינה לחזרת הילד בעת חופשה בעקבות משבר.
- תחלופת אנשי מקצוע בפנימייה ובמחלקה לשירותים חברתיים היא פוטנציאל למשבר, ויש לעדכן בכך את העמיתים והמשפחה. במידת האפשר יש לחברם לאנשי המקצוע החדשים.

משברים שמקורם בחופשות

- אי חזרת ילד מחופשה לפנימייה - על עו"ס הפנימייה לדווח על כך לעו"ס המשפחה. במקרים שבהם הילד שוהה בפנימייה בצו בית משפט נדרש לערב את עו"ס חוק הנוער אשר יפעל בהתאם לנהלים המקובלים.

משברים שמקורם בסיום שנה

- כאשר התנהגותו של אחד ההורים משדרת חוסר השלמה עם המשך התחנכות הילד בפנימייה נדרש עו"ס המשפחה לשוחח עימו על כך.
- כאשר הפנימייה אינה מתאימה לצורכי הילד יש לפעול להחלפת המסגרת.
- על הפנימייה לשתף את המפקח הפנימייה בהחלטה על שינוי מסגרת ולקיים דיון משותף עם המחלקה לשירותים חברתיים וההורים.

עזיבה בלתי מתוכננת של ילדים

עזיבה בלתי מתוכננת של ילדים את הפנימיות הינה תופעה הדורשת תשומת לב מיוחדת. הנתונים מצביעים על כך שממוצע הותק בפנימייה הינו: 2.1 שנים בלבד. כמו כן עולה כי 50% מהילדים העוזבים את הפנימיות, עוזבים באופן בלתי מתוכנן. התופעה דורשת התייחסות ברמת מניעה וטיפול.

איתותים לעזיבה לא מתוכננת

לעזיבה בלתי מתוכננת ישנם על פי רוב נורות אזהרה מקדימות. זיהויים המוקדם וטיפול מתאים, יכול לסייע במניעתה. יש להדגיש כי אין לאפשר סיום שהייה של ילד ללא קביעת תכנית המשך, וללא יידוע של הפיקוח על הפנימייה והקהילה.

להלן כמה נורות אזהרה אפשריות:

א. קשיי הילד

1. קשיים לימודיים
2. קשיי השתלבות חברתית, לדוגמא: התבודדות ואי השתלבות בפעילויות הפנימיה.
3. סימני מצוקה קיצוניים, נסיגה במצב הרגשי וביטויים התנהגותיים ללא שינוי לאורך תקופת ההסתגלות הראשונית (לדוגמא דיכאון או "out acting").
4. בריחה מהפנימייה.
5. קושי בולט ביצירת קשר עם אף דמות מבין אנשי הצוות.
6. אובדנות וסימני מצוקה קיצוניים.

ב. קשיי הפנימיה

1. קושי בהצבת גבולות לילד.
2. קושי בהתמודדות עם בעיות התנהגות ואלימות מכל סוג שהיא, מצד הילד המצוי במצב רגשי המסכן אותו או את סביבתו.
3. חשש וקושי להתמודד עם מצב רגשי מסכן של הילד כולל מצבי איום באובדנות.
4. קשיי בהתמודדות עם ילדים פוגעים מינית המהווים סכנה לילדים אחרים במסגרת.

ג. קשיי המשפחה

1. אירועים חריגים שקרו בבית או בקהילה (משבר כלכלי, סכסוך בין ההורים, אירוע בטחוני)
2. העברת מסרים שליליים או מבלבלים מצד ההורים ביחס למסגרת.

מניעת נשירה וצמצומה

הנחת היסוד היא כי ישנה חשיבות מרובה להתאמת ילד לפנימייה בהתאם לצרכיו ולקרבה למשפחתו ו/או לחילופין למיקום מרוחק מביתו על פי הכרות עם המשפחה והילד. הנחה נוספת הינה שעבודה משותפת של כל הגורמים כפי שפורט בסעיפים הקודמים, תביא לצמצום הנשירה:

- הכנת הילד ומשפחתו לקראת היציאה לפנימייה.
- דאגה לקליטה ראשונית ולהסתגלות הילד בפנימייה.
- חיזוק הקשר בין הילד להוריו.
- קיום תקשורת קבועה בין הצוות להורים.
- הקפדה על תקשורת קבועה בין עו"ס הפנימייה לעו"ס המשפחה במחלקה לשירותים חברתיים.
- ליווי המשפחה על ידי עו"ס המשפחה לאורך כל תהליך ההשמה החוץ ביתית.

חלוקת תפקידים לאחר נשירה בלתי מתוכננת

לפנימייה ישנה אחריות לדווח מיידית לעו"ס המחלקה על עזיבה בלתי מתוכננת של הילד. במצבים אלו המחלקה מובילה ואחראית לטיפול במשבר העזיבה והקליטה בקהילה.

תפקיד הפנימייה והמחלקה לשירותים חברתיים

- יש לקיים מפגש אינטימי משותף של הילד ומספר מצומצם של אנשי מקצוע או דמויות מהפנימייה והקהילה לצורך הבנה מעמיקה של הנסיבות שהביאו את הילד לעזיבה. אם אי אפשר להחזירו, יעשה תכנון משותף של תהליך פרידה מסודר מהפנימייה.
- קיום דיון בוועדת תכנון טיפול בה ישתתף פיזית נציג הפנימייה לצורך בניית תכנית המשך לילד.

תפקידי המחלקה לשירותים חברתיים:

- דאגה לקליטה במסגרת חינוכית.
- גיוס ההורים מחדש להשתלבות הילד בחיי המשפחה בקהילה - תכנון, ליווי, הדרכה, עיבוד רגשי.
- פעילות לשעות הפנאי.
- שימוש ברשתות התמיכה בקהילה, משפחה מורחבת וכדו'.

תפקידי הפנימייה (בהתאם לנוהל פנימיות)

- אם יש צורך, הגורם המטפל מהפנימייה יעשה את התיווך עם מערכת החינוך בקהילה.
- לעיתים חשוב לאפשר את המשך התהליך הטיפולי המשמעותי שהחל בפנימייה (בהנחה שהמטפל זמין ואכן יכול להמשיך את הקשר הטיפולי).

תפקיד הפיקוח (בהתאם לנוהל פנימיות)

- יש לעדכן את המפקח המחוזי של הפנימייה בדבר עזיבת ילד את המסגרת ולהתייעץ עימו בעניין. על המפקח לוודא שהפנימייה מעורבת ומגלה אחריות משותפת עם המחלקה לש"ח לבחינת הסיבות לעזיבה, ולבחינת האפשרות להשיב את הילד בחזרה לפנימייה.
- במקרים בהם מתקבלת החלטה על שינוי מסגרת לילד, מפקח הפנימייה יסייע במציאת המסגרת החלופית וכן יוודא קיום תהליך פרידה מסודר של הילד ומשפחתו מהפנימייה.
- במקרים בהם מתקבלת החלטה בוועדת תכנון טיפול על חזרת הילד לקהילה - יש ליידע גם את מפקח הקהילה המחוזי. מפקח הקהילה המחוזי יוודא שנבנתה תכנית לקליטת הילד העוזב בקהילה ולעבודה עם המשפחה בתקופת החזרה ולאחריה.
- על מפקח הפנימייה ומפקח הקהילה המחוזיים לעמוד בקשרי עבודה, להתייעץ זה עם זה ולשאת באחריות משותפת במצבים של עזיבת ילד את המסגרת וחזרה לקהילה. עליהם להבטיח שהפנימייה והקהילה יישאו באחריות משותפת. לפנימייה תפקיד חשוב בסיוע לקהילה בתהליך החשיבה ותכנון תכנית ההמשך לילד, מתוך הכרותה את הילד.

חזרה מתוכננת של ילדים מהפנימייה לביתם בקהילה

מדיניות המשרד מגבילה את משך שהות הילד במסגרת חוץ-ביתית לארבע שנים (מלבד נסיבות מוגדרות שאינן מאפשרות זאת).

בהתאם למדיניות שנקבעה בתע"ס 8.9 ועדות תכנון טיפול, אחת לשנה מתקיים דיון מעקב אחר ילד הנמצא בהשמה חוץ-ביתית. במסגרת דיון זה מתקיימת הערכה של מצב הילד ומשפחתו ואף נשקלת אפשרות חזרת הילד לביתו. מדיניות האגף החוץ-ביתי תומכת בשהייה של הילד במסגרת במשך שנתיים לפחות כדי לאפשר לו רגיעה והתקדמות בתחומים שונים. בכל מקרה, יש לשקול מה התכנית המיטבית עבור כל ילד.

ההחלטה להחזיר ילד הביתה מתקבלת בוועדה לתכנון טיפול והערכה, בהשתתפות הילד, ההורים ונציגי הפנימייה, והיא מותנית בגיבוש תכנית החזרה עם ההורים והילד.

זמן ועיתוי החזרה

מומלץ כי הדיון על חזרת ילד לביתו יתקיים כשנה לפני החזרה המתוכננת, זמן המאפשר התארגנות ותהליך חזרה מסודר ומיטיב. ההחלטה על עיתוי החזרה תיעשה על סמך הערכת מצבו של הילד, בבחינת צרכיו הרגשיים, הלימודיים והחברתיים ובבחינת יכולתה של המשפחה ונכונותה לקבלו. במצבים מיוחדים אפשר להחזיר את הילד מהמסגרת החוץ-ביתית לקהילה גם באמצע שנת הלימודים, והדבר דורש אישור מן הפיקוח המחוזי. יש לשקול היטב את כלל המשמעויות של המעבר בשלב זה של השנה מבחינת הילד.

בסיום תקופת ההכנה ולפני החזרה בפועל, יש לבחון את רצונו ונכונותו של הילד לחזור, ולוודא שאכן מתקיימים תנאי הסף לחזרתו הביתה. יש לבחון עם המשפחה אילו שינויים חלו בבית המאפשרים להחזירו.

להלן תנאי הסף להחזרת ילד לביתו:

- יכולת ההורה לספק השגחה מתאימה לילד ולהבטיח את מוגנותו בבית.
- היערכות משפחתית מתאימה לסיפוק צרכיו הבסיסיים של הילד בתחומי התזונה, הבריאות, המוגנות פיזית והרגשית והמסגרת חינוכית.
- נכונות המשפחה להשתתף בתהליך טיפולי בהתאם לתוכנית שתיקבע עימם.
- החזרת הילד לביתו מחייבת המשך ליווי וטיפול במשפחה במסגרת הקהילה בשנה הראשונה לפחות, ברמת אינטנסיביות גבוהה בחצי השנה הראשונה לפחות.



היערכות הפנימייה והקהילה לחזרת ילד לביתו מפנימייה

תהליך ההיערכות וההתערבות בכל הקשור לחזרת הילד לביתו יתבצע בשיתוף כל הגורמים: משפחה, מחלקה ופנימייה, ויתקיים במקביל בשותפות, תיאום וחלוקת תפקידים ביניהן. עבודת ההכנה של ההורים והכנת התשתיות לחזרת הילד תהא בעיקרה באחריות עו"ס המשפחה, ואילו הכנת הילד לחזרה תהא בעיקרה באחריות עו"ס הפנימייה במסגרת. כמו כן יעורבו גורמים רלוונטיים אחרים בקהילה, ויוגדרו תחומי האחריות של כל אחד.

היערכות ברמת הפנימייה (על פי נוהל סיום שהות)

האחריות לניהול תהליכי ההתערבות במסגרת הפנימייה וליישומם מוטלת על עו"ס הפנימייה המטפל בילד. העו"ס ואנשי הצוות החינוכי והטיפוליים האחראיים לילד בפנימייה, הם שיכינו אותו לקראת החזרה הביתה והפרידה מהפנימייה. בהתערבותם יביאו בחשבון שלושה היבטים: הילד, הילד ומשפחתו והמישור המערכתי ארגוני.

העבודה הטיפולית עם הילד

- מישור פסיכולוגי-רגשי – לקראת חזרת הילד ולצורך עיבוד הפרידה תיעשה עם הילד עבודה טיפולית, שבמהלכה יציף את תקוותיו וחששותיו מפני החזרה הביתה וקשייו בפרידה מהחברים, מאנשי הצוות ומדמויות משמעותיות בפנימייה. כמו כן יושם דגש על יחסיו עם בני המשפחה, הוריו ואחיו.
- הכנה לשגרת החיים בבית – העברת האחריות לילד כשותף בתהליך, בהתאם לגילו. הצוות יעבוד עם הילד על תכנון התנהלותו בבית, קבלת אחריות, הגדרת תפקידיו בבית, עמידה בגבולות ומשמעת, עמידה בזמנים כגון קימה בבוקר ושעות חזרה הביתה, אחריות לימודית ויכולת לדווח על אירועים חריגים בבית.
- תכנון הפרידה – תכנון הפרידה מבית הספר ומהפנימייה (כתיבת מכתבי פרידה וכדומה).
- תכנית המשך בקהילה – תכנון הפרידה מהפנימייה והתאמת המענים הנדרשים בקהילה לילד, ובכלל זה התייחסות לילד כבגיר בסיום שהותו בכיתה י"ב.

העבודה במישור המשפחתי

- יש לגייס את ההורים ולהגביר את מעורבותם בחיי הילד בפנימייה בתקופת ההכנה לקראת החזרה, הן בתחום הלימודי (השתתפות ההורים בדיונים במסגרות החינוכיות) והן בתחום הטיפולי והחינוכי. כמו כן יש להגביר את התדירות של ביקוריהם בפנימייה ושל מפגשי הילד עם אחיו, ולעודד את הקשר הטלפוני של הילד עם בני משפחתו.
- יש לדאוג לריבוי ימי הביקורים וימי השהות של הילד בבית, לרבות סופי השבוע, בהתאם לתוכנית שתיקבע.
- יש לשקול לקיים בפנימייה או בקהילה מפגשים דיאדיים הורה-ילד או הדרכת הורים כהכנה לחזרה.
- הכנת המערכת האחאית תעשה ע"י הפנימייה או המחלקה תוך חלוקת תפקידים ברורה. יש לבחון את הדינמיקה בין הילד ואחיו סביב החזרה, ולבחון אפשרות להזמין את האחים שבבית לפנימייה כדי לפגוש את הילד. במקרים שבהם רק אחד הילדים חוזר הביתה יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לאח או לאחים שאינם חוזרים.

העבודה במישור המערכתי-ארגוני

- תיאום מפגש סיכום בבית הספר שבו הילד לומד עם המנהל, המחנכת, היועצת, ההורים ונציגי הפנימייה.
- שיתוף ילדי הפנימייה בתוכנית הפרידה מהילד – הכנת מסיבת פרידה, מכתבים ואלבום תמונות.
- קיום ישיבה בפנימייה לסיכום והערכה של מצב הילד עם אנשי החינוך והטיפול בפנימייה, בשיתוף הילד עצמו, הוריו ועו"ס המשפחה.
- סיוע לקהילה בהתאמת מסגרת לימודית מתאימה בקהילה לילד, וליווי למפגש קבלה והיכרות במסגרת הלימודית המתאימה.
- ארגון תיק חזרה הביתה על ידי הפנימייה. תיק זה יכלול דו"ח סיכום טיפולי של הפנימייה, שבו יפורטו מאפייני הילד, כוחותיו וחוזקותיו, קשיים שחווה, תהליכים שעבר, טיפולים רגשיים ופרה-רפואיים שקיבל, מצבו הבריאותי (מידע על תרופות שהוא מקבל, טיפולי שיניים וכדומה) והמלצות להמשך, ודו"ח סיכום של בית הספר, שבו יתואר מצבו הלימודי ויינתנו המלצות להמשך (הצורך בהוראה מתקנת, תגבורים, חונכות וכן הלאה).
- במקרה של ילד בגיר המסיים את שהותו בקהילה על פי תכנית, עו"ס הפנימייה יסייע בחיבור לתוכנית "יתד", בפתיחת תיק לקוח כבגיר ובבניית תכנית המותאמת לרצון הילד, ליכולותיו ולמענים שמעניקה התוכנית הלאומית יתד.

היערכות ברמת הקהילה

תפקיד עו"ס המשפחה להכין את המשפחה, ההורים והאחים לחזרת הילד הביתה, ולהמשיך ללוות אותם בתהליך השתלבותו של הילד חזרה בבית ובקהילה. עליו להתייחס הן להיבטים הרגשיים הקשורים לחזרה ולשילוב הילד במשפחתו ובקהילה והן להיערכות הקונקרטית של חיי המשפחה, ולתת מענים מתאימים לחזרה. במיוחד עליו לתת את הדעת לצורכיהם של ההורים כמבוגרים ולצרכיו של הילד החוזר. על עו"ס המשפחה לזהות את המענים הנדרשים טרם חזרת הילד לביתו, כדי להימנע מ"ואקום" טיפולי בעת חזרתו הביתה וכדי שהילד ומשפחתו לא יוותרו ללא מענים מתאימים.



היבטים רגשיים

- קיום מפגשים פרטניים, דיאדיים או משפחתיים עם עו"ס המשפחה לעיבוד התחושות והרגשות סביב חזרת הילד הביתה
- לפי הצורך, הדרכת הורים על ידי עו"ס המשפחה או גורם מטפל
- אפשרות להתערבות טיפולית קבוצתית של הורי הילדים החוזרים הביתה או לשילובם בקבוצות רלוונטיות קיימות.

היבטים קונקרטיים

בתחום הפיזי –

- התאמת הבית: הקצאת חדר, מיטה ופינה אישית לילד, ציוד בסיסי, משחקים וכן הלאה.

בתחום הלימודי –

- עדכון מחלקת החינוך ברשות בעת קבלת ההחלטה על חזרתו של הילד הביתה, ועדכון קצין הביקור הסדיר, לפי הצורך.
- פניה לקביעת ועדת השמה לילדי החינוך המיוחד.
- ליווי המשפחה ברישום לבית ספר בקהילה ומפגש עם הצוות החינוכי שלו. רצוי שגם עו"ס המסגרת החוץ-ביתית יהיה נוכח במפגש. העו"ס ידגיש את צרכיו הייחודיים של הילד בהתאם להמלצות הפנימייה, וידאג שיקבל מענים מתאימים כגון תגבור לימודי, הוראה מתקנת וטיפול רגשי.
- קביעת מועדים לשיחות עדכון עם ההורים בבית הספר אחת לשלושה חודשים.
- מענים טיפוליים לילד – מועדונית, בית חם, צוהרון, חונך מטפח וכדומה.
- שעות הפנאי – התאמת מענים לילד לפי הצורך, כגון חוגים, תנועת נוער, פיתוח כישרונות אישיים ותחביבים ועוד.

בתחום הרפואי –

- מעקב רפואי או פסיכיאטרי, לפי הצורך.
- מיצוי זכויות – הסדרת הזכויות למשפחה, כגון ביטוח לאומי, חברות בקופת חולים, מלגות וכן הלאה.
- ילד בגיר-פתיחת תיק לקוח במחלקה לש"ח וחיבור לעו"ס תכנית יתד / עו"ס נוער וצעירים.



תקופת הקליטה של הילד בבית ובקהילה

השנה הראשונה לחזרת הילד לביתו היא תקופה קריטית ויש להקדיש לה תשומת לב רבה על מנת להבטיח חזרה והשתלבות מוצלחים בבית ובקהילה. כמו ביציאה מהבית, גם בשלב זה יכולים להתעורר קשיי הסתגלות וקליטה, ולפיכך התמיכה בילד ובמשפחתו וליווים בתקופה זו חשובים מאוד.

להלן המלצותינו לתקופה זו:

- קיום מפגשים קבועים עם המשפחה בחצי השנה הראשונה לפחות, לליווי, תמיכה, ייעוץ והדרכה.
- מתן הדרכת הורים, לפי הצורך.
- עריכת ביקורי בית, לפחות פעמיים בחצי השנה הראשונה.
- קשר העו"ס עם בית הספר לקבלת משוב והערכה על השתלבות הילד במסגרת.
- קשר עם הגורמים המטפלים במסגרת המענים הטיפוליים והמשלימים שהילד מקבל בקהילה בשעות אחר הצהריים (מועדונית וכדו').
- זיהוי צרכים נוספים של המשפחה בתחום החומרי והרגשי, ולהקפיד על אספקתם.
- ביחס לילדים בוגרים המסיימים את המסגרת בגיל 18 - יתקיים קשר עם הילד של רכז הבוגרים מהפנימייה להתעניינות בשלומם ומעקב אחר השתלבותם.
- קיום ועדת תכנון טיפול והערכה למעקב אחר השתלבות הילד לפחות פעם אחת בשנת החזרה (תע"ס 8.9 ועדות תכנון סעיף 19.7).